

ՄԵՌԱԿԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԵՌԱԿԱՆ
ԱՆՁԵՌՆՄԽԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ԴԵՄ ՈՒՂՂՎԱԾ
ՀԱՆՑԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ՝ ՀՀ ՆՈՐ ՔՐԵԱԿԱՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔՈՎ
ՆԱԽԱՏԵՄՎԱԾ ԻՐԱՎԱԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԻՆ
ԱՌՆՉՎՈՂ ՄԻ ՇԱՐՔ ՀԱՐՑԵՐ
ՏԻԳՐԱՆ ՄԻՍՈՆՅԱՆ

Հոդվածը նվիրված է ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքով նախատեսված սեռական ազատության և սեռական անձեռնմխելիության դեմ ուղղված հանցագործությունների իրավակարգավորումներին առնչվող մի շարք վիճահարույց հարցերի ուսումնասիրությանը: Հոդվածի շրջանակներում համեմատական վերլուծության հիման վրա բացահայտվել են բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք կարող են բացասաբար ազդել հանցագործությունների որակյալ գործընթացի վրա՝ խաթարելով իրավակիրառ գործունեության բնականոն ընթացքը: Հոդվածի շրջանակներում կատարվել են օրենսդրության լրամշակմանն ուղղված մի շարք առաջարկություններ: Մասնավորապես նշվել է, որ նոր օրենսդրությամբ միավորվել են բռնաբարության և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմերը, սակայն բռնաբարության վտանգավորությունն ավելի բարձր է, քան սեքսուալ բնույթի բռնի այլ գործողություններինը, և դրա առանձին նախատեսման հիմնահարցը բաց է մնում:

Փաստվել է, որ առավել քան տարօրինակ է սեռական հարաբերության նմանակումը՝ որպես սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի դրսևորման առանձնացումը: Սեռական հարաբերության նմանակումը կամ «իմիտացիան» առավել բնորոշ է երեխաներին, երբ վերջիններս փորձում են նմանակել իրենց ծնողների կամ այլ չափահասների սեքսուալ հարաբերությունները: Անդրադարձ է կատարվել նաև ծանրացնող հանգամանքների ոչ հաջող ձևակերպմանը, ինչի արդյունքում՝ քննարկվող հոդվածի իմաստով 12 տարին չլրացած անձը այլևս չի համարվում անօգնական վիճակում գտնվող:

Քննարկվել են «**առանց նրա համաձայնության ողջամիտ համոզմունքի**» ձևակերպման խնդրահարույց տարրերը: Արձանագրվել է, որ կոնվենցիոն նորմերի, ինչպես նաև արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված հանցատեսակների արհեստական ներմուծումը մեր քրեական օրենսդրության մեջ, առանց դրանք տեղայնացնելու և առանց հաշվի առնելու ազգային օրենսդրության առանձնահատկությունները՝ կարող է ունենալ խիստ բացասական հետևանքներ:

Բանալի բառեր - մարդու սեռական ազատության և անձեռնմխելիության դեմ ուղղված հանցատեսակներ, ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքը, բռնաբարություն և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններ, սեռական հարաբերության նմանակումը կամ սեռական կարիքները բավարարելը, սեռական ներթափանցում, 12 տարին չլրացած անձ, համաձայնության ողջամիտ համոզմունք, մանկական պրոռնոգրաֆիա, գրումինգ

Պետք է նշել, որ ՀՀ նոր քրեական օրենսգիրքը բազմաթիվ դիտանկյուններից քայլ առաջ է՝ նախկին քրեական օրենսգրքի համեմատ: Բազմաթիվ ինստիտուտներ ենթարկվել են լրջագույն և արմատական փոփոխությունների, ընդ որում՝ ինչպես իմաստային, այնպես էլ լեզվատրամաբանական և եզրութային առումներով, ինչը, վստահաբար, կարող է հանգեցնել իրավակիրառ պրակտիկայի դյուրինացմանը և հանցագործությունների որակման գործընթացի արդյունավետության բարձրացմանը: Սակայն, ինչպես ցանկացած իրավական ակտ, օրենսդրական կարգավորում կամ մարդկային մտքի յուրաքանչյուր արգասիք, այն հեռու է կատարյալ լինելուց և հետագա շտկումներն ու փոփոխությունները ժամանակի հրամայականն են:

Այս համատեքստում հատկապես խնդրահարույց են թվում քրեական օրենսգրքում ներկայացված մարդու սեռական ազատության և անձեռնմխելիության դեմ ուղղված հանցատեսակների օրենսդրական նոր կարգավորումները, որոնք, իմ կարծիքով, կրում են խիստ վիճահարույց բնույթ և մոտ ապագայում ենթակա են խորքային լրամշակման:

ՀՀ-ում հանցավորությանը վերաբերող վիճակագրական տվյալների ուսումնասիրությունը փաստում է, որ ինչպես հանցավորությունն ընդհանրապես, այնպես էլ սեռական հանցագործությունները մասնավորապես վերջին տարիներին դրսևորում են աճի միտումներ, ինչը խիստ բացասական և մտահոգիչ գործընթաց է: Հաշվի առնելով նաև այն հանգամանքը, որ սեռական հանցագործությունները ավանդաբար դասվում են առավել լատենտային հանցատեսակների թվին, ապա պատկերն իրոք ահագնացող է: Սակայն հարկ է փաստել, որ քննարկվող հանցատեսակների աճի միտումների, ընդհանուր հանցավորության կառուցվածքում դրանց տեսակարար կշռի կամ շարժընթացի ուսումնասիրությունը դուրս է սույն հոդվածի շրջանակներից, իսկ վերոնշյալ ընդհանրական դիտարկումն անհրաժեշտ է խնդրի հրատապությունն ընդգծելու առումով:

ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքով անձի սեռական ազատության և սեռական անձեռնմխելիության դեմ ուղղված հանցատեսակները ենթարկվել են արմատական փոփոխությունների: Նոր իրավակարգավորմամբ մի շարք հանցակազմեր ստացել են այլ ձևակերպումներ, միավորվել են բռնաբարության և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմերը, նախատեսվել է նոր հանցակազմ՝ 16 տարին չլրացած անձին սեռական հարաբերություն կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ կամ մանկական պոռնոգրաֆիա ստեղծել կամ արտադրել առաջարկելը (գրումինգ)¹: Բռնաբարության և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցատեսակների միավորումը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ բռնաբարությունը սեքսուալ բնույ-

¹ Տե՛ս ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց: Եվրոպայի խորհուրդ, Եր., 2022, էջ 287:

թի բռնի գործողության տարատեսակ է²: Սակայն հարկ է փաստել, որ տեսության մեջ նշվել է, որ բռնաբարության վտանգավորությունն ավելի բարձր է, քան սեքսուալ բնույթի բռնի այլ գործողություններինը, քանի որ բռնաբարությունը կարող է կատարվել բացառապես հատուկ սուբյեկտի՝ տղամարդու կողմից, ինչպես նաև կարող է առաջացնել հղիություն, տարբեր սեռավարակներ և այլն: Բռնաբարության բարձր վտանգավորությունը պայմանավորված է նաև այն հանգամանքով, որ այն կարող է վտանգել կնոջ վերարտադրողական առողջությունը³: Այս համատեքստում հարկ է նշել, որ տուժողի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցմամբ զուգորդված սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններն օժտված են շատ ավելի բարձր հանրային վտանգավորությամբ, և դրանց համար պետք է սահմանվեն քրեաիրավական ներգործության առավել խիստ միջոցներ: Բռնաբարության առանձին հանցակազմից հրաժարումը պետք է դիտարկել որպես առաջադեմ քայլ, քանզի նշված հանցակազմի օրենսդրական սահմանումը, հատուկ սուբյեկտի առկայությունը և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հետ համանման սանկցիաների առկայությունը բռնաբարության առանձին հանցակազմի գոյությունը դարձնում էին աննպատակահարմար, հասկապես՝ հանցագործությունը հանցակցությամբ կատարելիս դրա որակման առնչությամբ առաջացող բազմաթիվ գործնական խնդիրների համատեքստում: Սակայն, հրաժարվելով բռնաբարության առանձին հանցակազմից, օրենսդիրը սահմանել է մի հանցակազմ, որն իր ձևակերպումների անտրամաբանական բնույթով և անորոշությամբ ուղղակի գավեշտալի է թվում:

Այսպես՝ ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքում պատասխանատվություն է սահմանվում **սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների համար**: Հոդված 198-ի առաջին մասի համաձայն՝ «Սեռական հարաբերությունը կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողությունները, այդ թվում՝ **սեռական հարաբերության նմանակումը կամ սեռական կարիքները բավարարելը**, որոնք կատարվել են հանցագործությունից տուժած անձի կամքին հակառակ կամ նրա կամքն անտեսելով՝ հանցագործությունից տուժած անձի կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ հանցագործությունից տուժած անձի անօգնական վիճակն օգտագործելով՝ պատժվում է ազատազրկմամբ՝ երեքից վեց տարի ժամկետով»: Ինչպես տեսնում ենք՝ այս հանցակազմում միավորվել են ինչպես բռնաբարության, սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունների հանցակազմերը, այնպես էլ բռնի կամ անօգնական վիճակն օգտագործելով ֆիզիկական անառակաբարո գործողությունների հանցակազմի կոնկրետ դրսևորումը, քանի որ որպես օբյեկտիվ

² Տե՛ս նույն տեղը:

³ Տե՛ս **Игнатов А.Н.** Особо тяжкие последствия изнасилования // Советская юстиция. 1968. № 10:

կողմի դրսևորում նախատեսվել է նաև սեռական կարիքները բավարարելը: Սակայն անառակաբարո գործողության հիշյալ դրսևորումը իր վտանգավորությամբ և բնույթով էապես զիջում է սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություններին: Ակներև է, որ ներթափանցմամբ զուգորդված սեռական բռնությունն օժտված է ավելի բարձր հանրային վտանգավորությամբ: Օրենսդրորեն պետք է սահմանվեն այն հստակ չափորոշիչները, որոնց հիման վրա հնարավոր կլինի տարբերակել սեռական բնույթի բռնի գործողությունները և բռնությամբ զուգորդված անառակաբարո գործողությունները: Նման իրավակարգավորումը թույլ կտա կենսագործել իրավական որոշակիության սկզբունքը և կնպաստի հանցագործությունների ճիշտ որակմանը: Բանն այն է, որ սեքսուալ գիայում սեքսուալ բնույթի գործողությունների միասնական հասկացություն գոյություն չունի, դրանք կարող են լինել ամենաբազմազան բնույթի, իսկ քրեական օրենսդրության մեջ նման անորոշ հասկացության կիրառումն անընդունելի է⁴:

Առավել քան տարօրինակ է սեռական հարաբերության նմանակումը՝ որպես քննարկվող հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի դրսևորման առանձնացումը: Սեռական հարաբերության նմանակումը կամ «իմիտացիան» առավել բնորոշ է երեխաներին, երբ վերջիններս փորձում են նմանակել իրենց ծնողների կամ այլ չափահասների սեքսուալ հարաբերությունները⁵: Այս սեռական վարքագծի դրսևորման ձևը որևէ աղերս չունի քննարկվող հանցատեսակի հետ, և պատահական, համատեքստից կտրված եզրույթների գործածումը ոչ միայն խախտում է օրենսգրքի ներքին տրամաբանությունը, այլև կարող է լրջագույն դժվարություններ առաջացնել իրավակիրառ գործընթացում: Որպես սեռական հարաբերության նմանակում կարող է հանդես գալ նաև ներթափանցմամբ չզուգորդված միջկոնկքային կոիտուսը⁶, ինչը ևս իր վտանգավորությամբ էապես զիջում է տուժողի մարմնի մեջ ներթափանցմամբ զուգորդված սեռական բռնությանը:

Արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրության ուսումնասիրությունը վկայում է, որ տուժողի մարմնի մեջ ներթափանցմամբ զուգորդված սեռական բռնության համար սահմանվում է առանձին քրեական պատասխանատվություն: Այսպես՝ Ֆրանսիայի քրեական օրենսգրքի (գիրք II «Մարդու դեմ ուղղված հանցանքներ և զանցանքներ», բաժին II «Մարդու դեմ ուղղված ոտնձգություններ», գլուխ II «Անձի ֆիզիկական և հոգեկան անձեռնմխելիության դեմ ուղղված ոտնձ-

⁴ Տե՛ս **Է. Կարապետյան**, «Անչափահասների նկատմամբ կատարվող բռնի սեռական հանցագործությունների քրեաիրավական բնութագիրը Հայաստանի Հանրապետությունում»: Թեկ. ատեն. ժր.00.05 – «քրեական իրավունք և կրիմինալոգիա, քրեակատարողական իրավունք» մասնագիտությամբ իրավաբանական գիտությունների թեկնածուի գիտական աստիճանի համար, Եր., 2019, էջ 9:

⁵ Տե՛ս <https://www.krasotaimedicina.ru/diseases/children/sexualized-behaviour>

⁶ Տե՛ս Уголовное право. Особенная часть / Под ред. В.Н. Петрашева. М., 1999, էջ 93 – 94:

Տե՛ս նաև՝ https://www.investigative.am/images/grakanutyun/Dzernark_1.pdf

գություններ, մաս 3 «Մեռական ագրեսիաների մասին», առաջին պարագրաֆ) հոդված 222 – 23-ը սահմանում է բռնաբարության հասկացությունը՝ որպես ցանկացած **սեռական ներթափանցման** ակտ, ինչ բնույթ էլ որ այն ունենա, որը կատարվել է այլ անձի նկատմամբ՝ ֆիզիկական բռնություն գործադրելու, սպառնալիքի, հարկադրանքի կամ խաբեության միջոցով⁷: Իսպանիայի քրեական օրենսդրությամբ «Մեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններ» վերտառությամբ XIII բաժնի հոդված 179-ը պատասխանատվություն է սահմանում սեռական ագրեսիայի համար, որը կատարվել է օրալ կամ անալ ճանապարհով կամ որոշակի իրերի կամ առարկաների միջոցով տուժողի **մարմին ներթափանցելով**⁸: Նիդերլանդների քրեական օրենսգրքի հոդված 242-ի համաձայն՝ «Անձը, ով բռնություն գործադրելով, բռնություն գործադրելու սպառնալիքով, այլ գործողություններով կամ սպառնալիքներով ստիպում է ուրիշ անձի ենթարկվելու սեռական բռնության, որը ենթադրում է տուժողի մարմնի մեջ **սեռական ճանապարհով ներթափանցում**, մեղավոր է բռնաբարության համար և պատժվում է ոչ ավելի քան տասներկու տարի ժամկետով ազատազրկմամբ կամ հինգերորդ կատեգորիայի տուգանքով»⁹: Անգլիայի օրենսդրության համաձայն՝ բռնաբարություն է համարվում **տուժողի համաձայնության բացակայության պայմաններում սեռական ներթափանցումը**, երբ հանցավորը հաստատապես չի իմացել այդպիսի համաձայնության առկայության մասին¹⁰:

Իրավահամեմատական վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առաջադեմ իրավական համակարգ ունեցող մի շարք երկրներում տուժողի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցմամբ զուգորդված բռնության տեսակներին տրվում է առավել խիստ քրեաիրավական գնահատական:

Վերոգրյալից ելնելով՝ առաջարկում եմ ՀՀ քրեական օրենսգրքում կատարել փոփոխություն և սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները սահմանել հետևյալ կերպ՝ «Հոդված ... **Սեքսուալ բնույթի բռնի գործողությունները**

Տուժածի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցմամբ զուգորդված սեքսուալ բնույթի գործողությունները, որոնք կատարվել են վերջինիս կամքին հակառակ կամ նրա կամքն անտեսելով՝ հանցագործությունից տուժած անձի կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով կամ հանցագործությունից տուժած անձի անօգնական վիճակն օգտագործելով (բացառությամբ 12 տարին չլրացած անձի¹¹) պատժվում է...»:

⁷ St u Новый Уголовный кодекс Франции / Под ред. Н. Ф. Кузнецовой, Э. Ф. Побегайло. М., 1993:

⁸ St u Уголовный кодекс Испании / Под ред. Н.Ф.Кузнецовой, Ф.М.Решетникова. М., 1998:

⁹ Уголовный кодекс Голландии: 2-е изд. / Под ред. Б.В.Волженкина. СПб., 2001:

¹⁰ St u Акт о сексуальных преступлениях, 2003, էջ 42:

¹¹ Այս դեպքը պետք է նախատեսվի որպես առավել ծանրացնող հանգամանք, իսկ

Անհրաժեշտ է սահմանել նաև բռնի անառակաբարո արարքի համար առանձին քրեական պատասխանատվություն: Նման առաջարկ արդեն իսկ կատարվել է հայրենական քրեական իրավունքի տեսության մեջ, և այն կարող է տեղայնացվել քրեական օրենսդրությամբ: Նշվել է, որ բռնություն գործադրելով կամ դա գործադրելու սպառնալիքով, ինչպես նաև տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով անառակաբարո գործողություններ կարող են կատարվել նաև չափահասների նկատմամբ, մինչդեռ առկա իրավակարգավորման պարագայում այդ արարքներին չի տրվում քրեաիրավական գնահատական: Առաջարկվում է հետևյալ խմբագրությամբ նոր հանցակազմ նախատեսել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 18-րդ գլխում. «Մեռական անձեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործություններ»՝ «Անառակաբարո արարքի կատարումը, որը չի զուգորդվել տուժողի մարմնի մեջ սեռական ներթափանցմամբ և կատարվել է տուժողի կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով, բռնություն գործադրելու սպառնալիքով կամ տուժողի անօգնական վիճակն օգտագործելով...»¹²:

Ընդ որում, այս հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի դրսևորումների մեջ կարող են ներառվել առկա իրավակարգավորմամբ նախատեսված սեռական հարաբերության նմանակումը կամ սեռական կարիքները բավարարելը:

Հնդված 198-ի 2-րդ մասով սահմանվել են մի շարք նոր ծանրացնող հանգամանքներ: Դրանց մեջ առանձնանում է՝ «Մերձավոր ազգականի կամ զուգընկերոջ կամ նախկին զուգընկերոջ կողմից, ընտանեկան դրությամբ կամ հաշմանդամությամբ պայմանավորված՝ խոցելի վիճակում գտնվող անձի նկատմամբ, նյութական կամ այլ կախվածության մեջ գտնվող անձի նկատմամբ» որակյալ տեսակը: Նշված ծանրացնող հանգամանքն աչքի է ընկնում իր անորոշությամբ, հատկապես երբ խոսքը վերաբերում է **զուգընկերոջը կամ նախկին զուգընկերոջը**: Ինքնին հասկանալի է, որ այս դրույթի նախատեսմամբ փորձ է կատարվել ՀՀ օրենսդրությունը համապատասխանեցնել դեռևս չվավերացված Մտամբույան կոնվենցիայի¹³ դրույթներին: Մակայն ակներև է, որ կոնվենցիոն նորմերի «copy paste»-ը շատ վտանգավոր և անհիմն պրակտիկա է, քանզի առանց դրանք տեղայնացնելու և օրենսդրության համակարգին ինտեգրելու ունենում ենք մի վիճակ, երբ բնութով հոչակող, բնորոշում տվող և քրեաիրավական նորմի կառուցվածքի հետ որևէ առնչություն չունեցող նորմերն արհեստականորեն զետեղվում են քրեական օրենսդրության մեջ: Մասնավորապես՝ օրենսդ-

գործող իրավակարգավորումն անընդունելի է, ինչին կանդրադառնանք հետագա շարադրանքում:

¹² Է. Կարապետյան, նշվ. աշխ., էջ 11:

¹³ Եվրոպայի Խորհրդի կոնվենցիան Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին: Մտամբու, 2011: <https://rm.coe.int/168046246d>

րորեն սահմանված չէ «գուզրնկեր» հասկացությունը. ի՞նչ պարբերականությամբ կամ ինտենսիվությամբ անձինք պետք է հանդիպեն կամ սեռական հարաբերություն ունենան, որպեսզի համարվեն գուզրնկերներ, արդյո՞ք մեկ սեռական ակտը, օրինակ մարմնավաճառի հետ, նշված անձանց դարձնում է գուզրնկերներ և այլն: Այս և համաբնույթ բազմաթիվ դիտարկումները գալիս են ապացուցելու, որ նշված նորմը չի կարող կենսունակ համարվել. գործող խմբագրմամբ և օրենսդրության հետագա լրամշակմամբ այս եզրույթները պետք է վերաշարադրվեն կամ տրվի «գուզրնկեր» հասկացության մեկնաբանությունը:

Քննարկվող հանցակազմի առավել ծանրացնող հանգամանքներից հատկապես ուշագրավ է 198-րդ հոդվածի 4-րդ մասը, որը սահմանում է. «Սեռական հարաբերությունը կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողությունները, այդ թվում՝ սեռական հարաբերության նմանակումը կամ սեռական կարիքները բավարարելը, որոնք կատարվել են 12 տարին չլրացած անձի նկատմամբ (...): Նշված նորմն ամբողջությամբ խաթարում է քննարկվող հանցակազմի բնույթն ու կառուցվածքը և հրատապ լրամշակման կարիք ունի: Նախկին իրավակարգավորմամբ՝ անօգնական վիճակում գտնվող անձ էր համարվում նաև 12 տարին չլրացած անձը: Նոր իրավակարգավորմամբ, իմ կարծիքով, տեղի է ունեցել կոպիտ վրիպում, քանզի սույն հոդվածի իմաստով 12 տարին չլրացած անձը այլևս չի համարվում անօգնական վիճակում գտնվող: Այս իմաստով կիրառելի չէ նաև հոդված 3-ի 1-ին մասի կարգավորումը, որը սահմանում է «անօգնական վիճակում գտնվող անձ, որն իր ֆիզիկական կամ հոգեկան վիճակով պայմանավորված ի վիճակի չէ դիմադրություն ցույց տալ կամ ղեկավարել իր արարքը կամ գիտակցել իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը, ինչպես նաև 12 տարին չլրացած անձը»: Ստացվում է, որ եթե, օրինակ, չափահաս անձը 10 տարեկան երեխայի համաձայնությամբ վերջինիս հետ սեռական հարաբերություն ունենա, դա չի կարող դիտվել որպես սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություն: Այս բացթողումն անհրաժեշտ է հրատապ շտկել, քանզի այն կարող է անդառնալի հետևանքների հանգեցնել: Հարկ է նշել, որ նոր քրեական օրենսգրքի սկզբնական տարբերակում 12 տարին չլրացած անձը նախատեսված էր անօգնական վիճակում գտնվող անձանց շրջանակում, իսկ հետագա լրամշակմամբ (Կ-23289-11.04.2022-ՊԻ-011/1) այն անհիմն կերպով չի նախատեսվել:

Բանն այն է, որ հոդված 198-ի 5-րդ մասում նշվում է. «**Սույն հոդվածի իմաստով՝** անօգնական վիճակում գտնվող է համարվում հանցավորին դիմադրություն ցույց տալու կամ իր նկատմամբ կատարվող արարքի բնույթը գիտակցելու հնարավորությունից զրկված անձը»: Ստացվում է, որ 12 տարին չլրացած անձն այս հոդվածի իմաստով չի համարվում անօգնական վիճակում գտնվող: Տրամաբանական հարց է ծագում՝ այս պարագայում ո՞րն է **սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություն-**

նը (քրեական իրավունքի տեսության մեջ իսպառ բացակայում է բռնության հասկացությունը՝ կապված անձի տարիքային սահմանի հետ), երբ նշված անձի նկատմամբ սույն հանցակազմի օբյեկտիվ կողմը կազմող որևէ արարք չի կատարվում: Քննարկվող օրենսդրական անհիմն կարգավորումը լրջագույն դժվարություններ կարող է հարուցել իրավակիրառ պրակտիկայում՝ հնարավորություն ընձեռելով նման «հրեշավոր» արարք կատարած անձանց խուսափելու քրեական պատասխանատվությունից: Վերն առաջարկված սույն հանցակազմի բնորոշման պարագայում՝ որպես ծանրացնող հանգամանք կարող է նախատեսվել «սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված արարքը 12 տարին չլրացած անձի նկատմամբ կատարելը, պատժվում է...», ինչը շատ ավելի համապարփակ և համեմատաբար անխոցելի իրավակարգավորում է:

Նոր քրեական օրենսգրքի հոդված 199-ի 1-ին մասը սահմանում է. «Սեռական հարաբերությունը կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողությունները, այդ թվում՝ սեռական հարաբերության նմանակումը կամ սեռական կարիքները բավարարելը, որոնք կատարվել են շանտաժի, գույքը ոչնչացնելու, վնասելու կամ վերցնելու սպառնալիքով կամ հանցագործությունից տուժած անձի նյութական կամ այլ կախվածությունն օգտագործելով կամ առանց նրա համաձայնության ողջամիտ համոզմունքի կամ նույն եղանակներով նրան սեռական հարաբերության կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ կատարելուն հարկադրելը, եթե բացակայում են սույն օրենսգրքի 188-րդ կամ 189-րդ հոդվածով նախատեսված հանցանքների հատկանիշները (...):»:

Հարկ է նկատել, որ հոդված 198-ի վերլուծությամբ ներկայացված մի շարք նկատառումներ՝ կապված սեռական հարաբերության նմանակման կամ սեռական կարիքները բավարարելու հետ, արդիական են նաև սույն հոդվածի կապակցությամբ, ուստի դրանք կրկին վերլուծելու անհրաժեշտությունը բացակայում է: Նոր օրենսդրությամբ ընդլայնվել է քննարկվող հանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշ համարվող արարքների շրջանակը, սեքսուալ բնույթի գործողությունների համատեքստում նշվել է նաև սեռական հարաբերության նմանակման կամ սեռական կարիքների բավարարման մասին, իսկ նախկին իրավակարգավորմամբ սահմանված՝ «այդ թվում՝ համասեռական գործողություններ կատարելուն» ձևակերպումը նոր օրենսգրքում չի օգտագործվել, քանի որ համասեռական գործողությունները ևս սեքսուալ բնույթի գործողություններ են, և դրանց առանձին շեշտադրման անհրաժեշտությունը բացակայում է¹⁴:

Բավականաչափ խնդրահարույց է քննարկվող հանցագործության կատարման նոր եղանակի նախատեսումը: Այսպես՝ բացի նախկին օ-

¹⁴ Տե՛ս ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքում տեղ գտած հայեցակարգային մոտեցումների և նոր ինստիտուտների մեկնաբանման ուղեցույց, էջ 290:

րենսդրությամբ նախատեսված եղանակներից, հողված 199-ով նախատեսված արարքը կարող է կատարվել նաև **«առանց նրա համաձայնության ողջամիտ համոզմունքի»**: Առանց անձի համաձայնության սեռական հարաբերությունները որոշ երկրների քրեական օրենսդրությամբ համարվում են բռնաբարություն: Մասնավորապես, ԱՄՆ օրենսդրությամբ սեռական հանցագործությունները բնորոշվում են որպես սեռական բռնության ցանկացած տեսակ, սեռական հարաբերություններ կամ վարք, որը տեղի է ունենում **առանց տուժողի հստակ համաձայնության**¹⁵: Անգլիական օրենսդրության համաձայն՝ բռնաբարություն է համարվում տուժողի **համաձայնության բացակայության պայմաններում** սեռական ներթափանցումը, երբ հանցավորը հաստատապես չի իմացել այդպիսի համաձայնության առկայության մասին¹⁶: Ուկրաինայի քրեական օրենսգրքի հողված 152-ի համաձայն՝ բռնաբարություն է համարվում...«Սեռական բնույթի գործողություններ կատարելը, որոնք կապված են սեռական օրգանների կամ որևէ այլ առարկայի միջոցով այլ անձի մարմին հեշտոցային, անալ կամ օրալ ներթափանցման հետ **առանց տուժողի կամավոր համաձայնության (բռնաբարություն)**»¹⁷:

Կարծում եմ՝ միանշանակորեն դրական պետք է համարել այն հանգամանքը, որ ՀՀ օրենսդրությամբ՝ առանց տուժած անձի համաձայնության ողջամիտ համոզմունքի սեռական հարաբերությունը չի համարվում սեքսուալ բնույթի բռնի գործողություն, քանզի նշված արարքի և տուժածի կամ այլ անձի նկատմամբ բռնություն գործադրելով, դրա սպառնալիքով կամ նրա անօգնական վիճակն օգտագործելով սեքսուալ բնույթի գործողությունների վտանգավորության տարբերությունն ակներև է, և որևէ համատեքստում դրանք չպետք է նույնացվեն: Մակայն ինդիքներ կարող են առաջանալ **«համաձայնության ողջամիտ համոզմունք»** ձևակերպման հետ, քանի որ այն բավականաչափ անորոշ է, դժվար է սահմանազատել, թե որ դեպքում է համոզմունքը ողջամիտ, իսկ որ դեպքում՝ ոչ, բացի այդ՝ հարցն ավելի է բարդանում, երբ խոսքը վերաբերում է քննարկվող հանցատեսակին, որը տեղի է ունեցել ամուսինների կամ զուգընկերների միջև: Բարդ է նկարագրել այն դեպքերը կամ իրավիճակները, երբ անձը պետք է ստանա սեռական հարաբերություն ունենալու համաձայնություն, ինչ ձևով կամ եղանակով պետք է տրվի այդ համաձայնությունը, ինչպես այն պետք է «ամրագրվի» և այլն: Այս և մի շարք համաբնույթ հարցեր մնում են բաց, և դրանք պետք է համապատասխան ձևով մեկնաբանվեն կամ էլ պետք է կատարվի օրենսդրական փոփոխություն՝ քննարկվող հանցակազմն ավելի որոշակի ձևակերպելու համատեքստում: Կարծում եմ՝ արտա-

¹⁵ Տե՛ս <https://www.justice.gov/ovw/sexual-assault>.

¹⁶ Տե՛ս Акт о сексуальных преступлениях, էջ 42:

¹⁷ <https://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-4/>

սահմանյան երկրների իրավական մշակույթին բնորոշ, օտարածին՝ **«համաձայնության ողջամիտ համոզմունք»** ձևակերպումը պետք է հանել սույն հոդվածի դիսպոզիցիայից, կամ պետք է տալ դրա օրենսդրական հստակ բնորոշումը, ինչը, հաշվի առնելով վերոշարադրյալը, բավականին բարդ կլինի:

ՀՀ նոր քրեական օրենսգրքի հոդված 202-ը պատասխանատվություն է սահմանում գրումինգի համար: Մասնավորապես՝ նշված հոդվածը վերնագրված է՝ **«16 տարին չլրացած անձին սեռական հարաբերություն կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողություններ կամ մանկական պոռնոգրաֆիա ստեղծել կամ արտադրել առաջարկելը (գրումինգ)»**: Արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրությամբ գրումինգի համար պատասխանատվություն հիմնականում նախատեսված չէ, և այս համատեքստում քրեորեն պատժելի է միայն երեխայի նկատմամբ սեռական հանցանք կատարելուն օժանդակելը¹⁸: Մակայն որոշ երկրներում, օրինակ՝ Ավստրալիայում¹⁹, Մեծ Բրիտանիայում²⁰, Շվեդիայում, Էստոնիայում²¹ և այլն, այն համարվում է հանցագործություն, ընդ որում՝ այս եզրույթի ներմուծումը հիմնականում կապված է Լանգարոտեի կոնվենցիայի դրույթների կենսագործման հետ²²:

Հոդված 202-ի 1-ին մասը սահմանում է. «Տեղեկատվական կամ հաղորդակցական տեխնոլոգիաների օգտագործմամբ 18 տարին լրացած անձի կողմից 16 տարին չլրացած անձին հանդիպում առաջարկելը և հանդիպմանն ուղղված գործողություն կատարելը՝ սեռական հարաբերության կամ սեքսուալ բնույթի այլ գործողությունների, այդ թվում՝ սեռական հարաբերության նմանակման կամ սեռական կարիքները բավարարելու կամ մանկական պոռնոգրաֆիա ստեղծելու կամ արտադրելու նպատակով, եթե բացակայում են սույն օրենսգրքի 189-րդ կամ 198-201-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքների հատկանիշները (...):»:

Այս նորամուծությունը տարակուսելի է, քանզի այս հանցատեսակի բացակայության պարագայում նման արարքը կորակվեր որպես ընտանիքի և երեխայի շահերի դեմ ուղղված հանցագործություն (Հոդված 239. Երեխային պոռնկության կամ պոռնկագրական բնույթի նյութեր կամ առարկաներ պատրաստելու կամ տարածելու հետ կապված գործողություններ կատարելուն հակելը կամ ներգրավելը) կամ 189-րդ կամ 198-201-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցանքների նախա-

¹⁸ Տե՛ս <https://www.whitelawpllc.com/blog/2022/february/is-grooming-a-crime/>

¹⁹ Տե՛ս <https://www.justice.vic.gov.au/safer-communities/protecting-children-and-families/grooming-offence>

²⁰ Տե՛ս <https://www.abvsolicitors.co.uk/sexual-offences/criminal-accusations-and-charges-of-sexual-grooming/>

²¹ Տե՛ս <http://www.assembly.coe.int/LifeRay/SOC/Pdf/DocsAndDecs/LanzaroteHandbook-RU.pdf>

²² Տե՛ս <https://rm.coe.int/prems-095719-arm-2576-lanzarote-convention-leaflet-a5-web/168097a5d9>

պատրաստություն, որը շատ ավելի խիստ է պատժվում, իսկ այս հատուկ նորմի ներմուծումն այդ վտանգավոր արարքների դեմ քրեաիրավական հարկադրանքի համապատասխան միջոցների կիրառման իրական խոչընդոտ կարող է դառնալ:

Ամենին դեմ չեմ միջազգային տարբեր պայմանագրերով սահմանված պետության պարտավորությունների կատարմանը, այդ նորմերի դրույթների իմպլեմենտացմանը հայրենական օրենսդրությամբ, ավելին այդ պարտավորությունները պետք է պատշաճ կատարվեն, քանզի դա իրավական պետության կերտման հիմնաքարերից է, սակայն այդ ամենը պետք է արվի հաշվենկատ և տրամաբանական կերպով, և եթե որևէ արարքի համար արդեն իսկ ՀՀ քրեական օրենսդրությամբ սահմանված է բավականաչափ խիստ պատասխանատվություն, ապա զուտ եզրութաբանական պատրանք ստեղծելու համար նոր հանցակազմերի նախատեսման կարիք բոլորովին չկա: Ինչպես վերն արդեն նշվեց՝ կոնվենցիոն նորմերի, ինչպես նաև արտասահմանյան երկրների քրեական օրենսդրությամբ նախատեսված հանցատեսակների արհեստական ներմուծումը մեր քրեական օրենսդրության մեջ, առանց դրանք տեղայնացնելու և առանց հաշվի առնելու ազգային օրենսդրության առանձնահատկությունները, կարող է ունենալ խիստ բացասական ազդեցություն և հանգեցնել անարդարացի ու անհիմն իրավակարգավորումների նախատեսմանը:

ТИГРАН СИМОНЯН – *Некоторые вопросы касающиеся новых право-регуляций преступлений против «половой неприкосновенности и половой свободы» по новому УК РА.* – Статья посвящена исследованию ряда спорных вопросов, связанных с правовым регулированием преступлений против «Половой свободы и половой неприкосновенности», предусмотренным новым Уголовным кодексом Республики Армения. В рамках статьи на основе сравнительного анализа выявлено множество проблем, способных негативно повлиять на процесс квалификации преступлений, нарушив нормальный ход правоохранительной деятельности. В рамках статьи дан ряд рекомендаций по изменению законодательства. В частности, было отмечено, что преступления изнасилования и насильственных действий сексуального характера объединены новым законодательством, однако опасность изнасилования выше, чем других насильственных действий сексуального характера, и вопрос о его отдельном закреплении остается открытым.

Констатировано, что более чем странно выделять «имитацию полового акта» как проявление объективной стороны преступления насильственных действий сексуального характера. Имитация полового акта чаще всего встречается у детей, когда они пытаются имитировать половые отношения своих родителей или других взрослых. Упоминалось также о неудачной формулировкеотягчающих обстоятельств, вследствие чего лицо, не достигшее 12-летнего возраста по смыслу обсуждаемой статьи, уже не считается находящимся в беспомощном состоянии.

Обсуждены проблемные элементы формулировки «без разумного согласия потерпевшего». Зафиксировано, что искусственное введение в наше уголовное законодательство конвенционных норм, а также преступлений, предусмотренных уголовным законодательством иностранных государств, без их локализации и без

учета особенностей национального законодательства может иметь весьма негативные последствия.

Ключевые слова: преступления против половой свободы и неприкосновенности человека, новый Уголовный кодекс РА, изнасилование и насильственные действия сексуального характера, имитация полового акта или удовлетворение половой потребности, половое проникновение, лицо, не достигшее 12-летнего возраста, уверенность в согласии, детская порнография, груминг

TIGRAN SIMONYAN – *Some Questions Regarding the New Regulations of Crimes Against "sexual inviolability and sexual freedom" by the New Criminal Code of the Republic of Armenia.* – The article is devoted to the study of a number of controversial issues related to the legal regulation of crimes against "Sexual freedom and sexual inviolability" provided by the new Criminal Code of the Republic of Armenia. Within the framework of the article, based on a comparative analysis, many problems have been identified that can negatively affect the process of qualifying crimes, disrupting the normal course of law enforcement activities. Within the framework of the article, a number of recommendations for changing the legislation are given. In particular, it was noted that the crimes of rape and sexual assault are united by the new legislation, but the risk of rape is higher than other sexual assault and the question of its separate fixing remains open.

It is stated that it is more than strange to single out "imitation of sexual intercourse" as a form of the sexual assault. Imitation of sexual intercourse is most common for children when they try to imitate sexual relations of their parents or other adults. Reference was also made to the unfortunate wording of aggravating circumstances, whereby a person who has not reached the age of 12 within the meaning of the article under discussion is no longer considered to be in a helpless state.

The problematic elements of the wording "without the reasonable consent of the victim" are discussed. It has been recorded that the artificial introduction of conventional norms into our criminal legislation, as well as crimes provided for by the criminal legislation of foreign states, without their localization and without taking into account the peculiarities of national legislation, can have very negative consequences.

Keywords: crimes against sexual freedom and inviolability, the new Criminal Code of the Republic of Armenia, rape and sexual violence, imitation of a sexual intercourse or satisfaction of a sexual need, sexual penetration, a person under 12 years of age, consent to sexual activity, child pornography, grooming